

TENDENCIJE RAZVOJA VOJNE NASTAVE

Polazeći od dostignuća nauke i tehnike, a pre svega od ratnih iskustava, odmah posle rata prišlo se organizovanju vojne nastave. I može se odmah tvrditi da su za dvadeset godina postignuti izvanredni rezultati. Nastava je znatno usavršena, racionalizovana, a njeno izvođenje na nauci zasnovano. Došlo se do niza načelnih i boljih konkretnih rešenja za nastavni rad. No može se odmah reći da su mnoga pitanja i dalje ostala otvorena i da vojnu nastavu savremenih armija još prate različiti problemi. Otuda, i ne retko, pojave oštrih kritika i prekora upućenih nastavnom radu u pojedinim armijama.

Pritisnuti bremenom intenzivnog razvoja vojne tehnike i oružja, socijalnih i psiholoških stremljenja i shvatanja koja savremenog čoveka ne privlače armiji, vojni rukovodioci su shvatili potrebu revolucionisanja čitavog sistema vojnog obrazovanja, a posebno nastave, odbacili sve improvizacije i primitivizme i eliminisali sve prepreke koje stoje na putu ubrzanog usavršavanja nastave. No, i u ovom pogledu mnoge su se ambicije i želje pokazale nedostižnim ili bar ne uvek realnim, a slabosti je još dosta ostalo. U mnogim armijama oštro su kritikovali vojne škole i nastavu.¹

No, uprkos svemu tome, vojna nastava je u posleratnom periodu brže nego ikada u prošlosti prevladavala poznatu inertnost i robovanje tradiciji. Rezultati u pojedinim nastavnim područjima predstavljaju suštinsku promenu. Danas se može govoriti o najširoj inicijativi za intenzivno unapređivanje vojne nastave u svim armijama. Ta pojava nije karakteristična samo za armije velikih zemalja koje nesumnjivo imaju i više mogućnosti. Prema snagama i sredstvima, čak se moglo reći da armije pojedinih malih zemalja često svrsishodnije rešavaju probleme ove vrste.

Vojna nastava danas je vrlo složena i raznovrsna. Dovoljno je istaći činjenicu da kroz nju godišnje prođu desetine miliona ljudi koje se spremaju za desetine, stotine, pa i više stotina različitih službi. Govoreći o nastavi u američkoj armiji, vice-admiral Helmud Haje kaže da » u toj armiji 300.000 vojnika i pomoraca svakodnevno ide u školu. Oni se osposobljavaju za 2.500 različitih poziva«. ²

¹ »Vojne škole treba da daju stvarno obrazovanje... U programima je suviše formalizma i egzercira... Bolje je nekoliko tenkova, aviona i brodova manje, pa da bude nekoliko miliona više za obrazovanje...« itd. Kritikuje se nastavna praksa koja hoće »ljudе automate«. »To nema nikakve veze s modernim vojnim licem. Nama nisu potrebne prazne glave u uniformi. Potrebni su nam samostalni ljudi koji umeju da misle«. »Samo postojanje dobrih vaspitača i dobrog sistema školovanja garantuje da ćemo postići cilj kome težimo — da imamo građanina u uniformi...«, zaključuje komesar Bundesvera za vojna pitanja u listu *Kvik*.

² List *Kvik* od 28. VI 1964. god.

Zahtevi u nastavi i vojnom obrazovanju sve su veći, obimniji i teži. Razlozi koji se najčešće navode su: nova i raznovrsna tehnika i oružje, što zahteva proširivanje obaveza u svim pravcima, u obimu znanja, i nove i raznovrsne navike i veštine. Znači, gradiva je više, a vreme je ostalo isto. Moralo se brže učiti, tj. proporcionalno smanjivati vreme za osvajanje svakog pojma, problema, sistema, uređaja, mehanizma i svih nastavno-vaspitnih zadataka. U takvim uslovima povećavaju se zahtevi za većim naprezanjem vaspitanika. Tako se savremena vojna nastava našla u svojevrsnoj protivrečnosti: sve je manje vremena, a sve više potreba i zahteva. Istovremeno, snažno se ispoljavaju tendencije skraćivanja obrazovnog procesa. Mnogi tvrde da »vojna obaveza i vojno obrazovanje dugo traju«. Pri tom se ne uzima u obzir da ono što je pre dvadesetak godina jedva znao oficir — specijalist, danas je nužno da dobro poznaje i vojnik (prema nekim podacima, na primer, u raketnim jedinicama 60% vojnika treba solidno da poznaje elektroniku).

Danas se u celom svetu pridaje velika važnost vojnom obrazovanju ne samo pripadnika oružane sile, nego i širih slojeva stanovništva. Elementarno vojno obrazovanje obavezno je i za sve muškarce i za hiljade žena koje se na bilo koji način mogu angažovati za potrebe oružane sile (Kuba, Izrael i dr.). U svim savremenim armijama, a naročito armijama velikih država, angažuju se mnogi stručni kadrovi i materijalna sredstva radi uspešnog rukovođenja i organizovanja složenog vaspitno-obrazovnog sistema. Podvrgavaju se oštroj kritici preživele metode, forme, principi i sredstva vojnog obrazovanja.

NEKE KARAKTERISTIKE SAVREMENE VOJNE NASTAVE

Kao posledica neizbežnog društvenog kretanja i novih pojava u savremenom kapitalističkom društvu došlo je i na području vojne nastave do pojava koje se pre nekoliko decenija nisu mogle ni zamisliti. Dovoljno je, ilustracije radi, da se podsetimo da u američkoj vojsci vojniku danas ne daju samo formalna prava da se može obrazovati i čak dobiti akademsku titulu. Ukoliko je vojnik u toku odsluženja roka položio određene ispite i »overio« semestre, iste studije može nastaviti na bilo kom američkom univerzitetu. Ističe se da vojna nastava mora davati »stvarna obrazovanja«. Kritikuje se obrazovni sadržaj gde se »sve drugo zaklanja suvišnim formalizmom i egzerciranjem«. Desetine škola i kurseva, stotine tečajeva i aplikacija u pojedinim armijama rade radi kvalifikacije za »budućnost« i »sigurno zapošljavanje«.

Savremeni razvoj nauke i tehnike upućivao je posle rata države na potrebu veće sistematičnosti i više plana u vaspitanju i obrazovanju proletarijata da bi se otklonio jaz između nivoa razvoja proizvodnih snaga i nivoa obrazovanja proizvođača. Proizvodnja se revolucionisala takvom brzinom da je neophodno bilo nalaziti rešenja za obrazovanje proizvođača u skladu sa razvojem same tehnike.

U kapitalističkim zemljama to je nateralo vladajuće slojeve da i preko vojne nastave traže rešenja za obrazovanje odraslih za potrebe proizvodnje. Na tom području se intenzivno radi u čitavom posleratnom periodu. Koriste se iskustva raznih građanskih institucija koje se bave

ovom problematikom. Tako, na primer, u zapadnonemačkoj vojsci gotovo se doslovice primenjuju iskustva poznatih institucija »rad i život« (Arbeit und Leben), »visokih narodnih škola« (Volkshohschule) i ustanova za »sugrađansko obrazovanje« (Mitbürger Bildung). Bundesver je ustanovio preko 50 škola koje se bave ovim aktivnostima. Za teorijsku problematiku vojne andragogije u cilju »sugrađanskog obrazovanja« angažuju se poznati zapadnonemački andragozi. U nizu časopisa koji se bave ovom teorijom često se pojavljuju studije o »narodnim školama« Bundesveru.

Ovakav interes armija razvijenih kapitalističkih zemalja za sugrađansko obrazovanje uslovljen je i potrebama iznalaženja motiva i interesa za javljanje na službu u vojsci, a pre svega razvijanje interesa za vojno obrazovanje. Oružane sile mnogih zemalja postale su mesto i za radno obrazovanje odraslih. Tako, na primer, zadaci vojnih akademija SAD su da svojim obrazovanjem »iz umetnosti i nauke« mogu obezbediti svim pripadnicima sticanje »akademske titule magistra nauka«.³ Slično je i kod vojnih akademija Sovjetske armije koje svakom svršenom slušaocu-pitomcu daju stručnu spremu nastavnika, odnosno profesora.

Zaoštavanje klasne borbe učinilo je da se u svim razvijenim kapitalističkim zemljama jasno ispoljava najtešnja veza između sadržaja i funkcije vojne nastave i buržoaske politike. Naročito su od značaja vaspitne funkcije vojne nastave. Zapažena je i priznata visoka »produktivnost« stručnosti vojnog obrazovanja u najrazličitijim smerovima i sa korektnom reputacijom stručnjaka koji izlaze iz raznih vojnih škola. Vojnonastavna »produkcija« daje desetine hiljada visokokvalifikovanih stručnih kadrova.

U svim armijama veliki se značaj pridaje širem obrazovanju vojnih lica, a naročito starešinskog kadra. Porastao je i značaj visokog nivoa vojnotehničke spreme. Odigrava se brz proces tehničkog obrazovanja celog ličnog sastava oružane sile. Veliki procenat kadrova je kvalifikovan u tehničkom pogledu, a visoko specijaliziran u raketnim jedinicama, vazduhoplovstvu, mornarici, oklopnim jedinicama, jedinicama veze, inžinjerije, i u drugim specijalnim rodovima i službama. Poznate su izjave najviših sovjetskih rukovodilaca da u raketnim jedinicama od 100 oficira bilo: u mornarici — 77 opštekomandnog kadra, a 23 inžinjerijsko-tehničkog; u avijaciji je taj odnos bio 77 : 23; u KoV 83 : 17. Posle 10 godina taj odnos je bio u mornarici 60 : 40; u avijaciji 6 : 40, a u KoV 75 : 25.

Porast savremene ratne tehnike, a time i složenost zadataka, zahteva u savremenim armijama, u svim rodovima, vidovima i službama ogroman broj stručnjaka, i to ne samo za rukovanje složenim borbenim sredstvima već i za vođenje raznih službi organizovanja, planiranja, pripreme i komandovanja jedinicama i ustanovama. Ovo je uslovalo otvaranje raznih vojnostručnih škola. Pojedine zemlje imaju vojnostručne fakultete raznih smerova. Drugi pripremaju stručnjake za armiju na fakul-

³ *United States Military Academy, Catalogue, 1963—1964., West Point, New York, str. III.*

tetima i naučnim institutima. Ispoljava se tendencija višestranog visokokvalifikovanog obrazovanja izvesnog broja starešina. Oseća se potreba za takvim kadrovima koji su stekli više i čak visoko opšteovjono obrazovanje i istovremeno završili neki od vojnostručnih fakulteta.

Sve složeniji nastavni proces zahteva saradnju nastavnika — stručnjaka, starešina, metodičara, didaktičara, psihologa, vojnih sociologa, inženjera i tehničara i drugih visokokvalifikovanih stručnjaka. Tako, na primer, bez inženjera i tehničara, i to raznih grana, ne može se organizovati nastavni proces na savremenom tenkodromu, strelištu, taktičkom poligonu, gde se koriste automatizirana i mašinizirana učila. Posebno, savremena tehnička sredstva dobijaju svestranu primenu u usavršavanju nastavnog procesa. Jedan od glavnih problema savremene vojne nastave jeste povećanje vaspitno-obrazovne »produktivnosti«. Sve to zahteva da se oni koji učestvuju u nastavnom radu što bolje koriste tekovinama niza nauka. To uslovljava uvođenje pedagogije i psihologije u vojnu nastavu i shvatanje velikog doprinosa ovih nauka racionalizaciji nastavnog procesa. To je i priznanje da usko stručne kvalifikacije ne mogu da zadovolje potrebe tehnicirane oružane sile. Istovremeno je to jedna od potvrda činjenice da oružje i ratnu tehniku mogu uspešno koristiti samo dobro obučeni i šire obrazovani ljudi. Kao rezultat razvoja takve logike teži se da se nastavni i obrazovni zadaci prošire, da se prilagode potrebama i zahtevima savremene borbe. Takvo novo stanje anulira stara shvatanja »da je vojnik jednostran« i da se čitav zadatak vojne nastave sastoji u tome »da se ljudi nauče stajati mirno, pozdravljati, gađati i kopati rov«. Do pre 30 godina, u podoficirskim školama svih armija, 50% nastavnog sadržaja odnosilo se na izučavanje strojeva i pravila i propisa. Pitomac se najmanje 3 sata dnevno nalazio na egzerciraju. Danas, u strukturi nastavnog vremena u podoficirskim školama svih armija, na izučavanje strojeva i na »egzerciranje« troši se svaki dvadeseti ili čak dvadeset peti nastavni čas.

Kada se danas govori o vojnoj nastavi, ne sme se zaboraviti na nove pojave u načinu lociranja nastavnog rada. Savremenu vojnu nastavu karakteriše širina izbora radnih mesta. Organizacija nastavnog procesa je složena i dinamična, pa je i nastavni rad polilokalizovan: učionice, kabineti, radionice, amfiteatri, predavaonice, strelišta, tenkodromi, autodromi, vežbališta, sale, poligoni itd. Sama činjenica da se od savremene vojne nastave zahteva mnogo, da se ona zasniva na dostignućima celokupnog vojnog dela i mnogih prirodnih i društvenih nauka, govori da se ona ne može izvoditi na jednom mestu. Istina, tako nešto odavno je prevaziđeno u vojnoj nastavi, ali funkcionalnost i raznovrsnost radnih mesta nije nikada bila tako naglašena.

U svim armijama danas se vrše intenzivne promene nastavnih sadržaja, pa i osnovnih funkcionalnih obeležja obrazovnih područja. Suština naglih promena, korekcija, dopuna, leži u revolucionisanju vojne tehnike, naoružanja, taktike i vojne misli uopšte. Karakteristična je tendencija davanja više mesta opštem i tehničkom obrazovanju, aktuelnim vojno-političkim problemima savremenog sveta i prilagođavanju obrazovnih sadržaja stvarnim potrebama savremene borbe. Nastavni sadržaji se brzo aktueliziraju u skladu sa razvojem naučnih područja na koja se oslanjaju. Dopune programa neminovni su pratioci savremene vojne nastave.

Nova organizacija nastave. Savremena vojna nastava, njen sadržaj i složena građa zahtevaju ne samo savremene metode, novu organizaciju obučavanja, bržu aktuelizaciju obrazovnih sadržaja već i nov tip nastavnih objekata. Stari tip kasarne, one stereotipne i sive, sa rešetkama, uskim dugim hodnicima i polumračnim, sivim, velikim prostorijama, kasarnskim krugom okruženim visokim bedemima ili čak bodljikavom žicom, sa polumračnim »spavaćim prostorijama«, koje u klasičnim »pruskim dimenzijama« imaju veličinu 15 x 30 metara, u kojima poređani »na dva sprata«, redovi vojničkih kreveta — ustupaju mesto modernim građevinskim objektima. Vodi se sve više računa o didaktičkim zahtevima. Nove kasarne su pravi savremeni školski objekti. Izgrađuju se prostorije sa određenim funkcionalnim namenama: učionice, trpezarije, spavaonice, kupatila, fiskulturne sale, kabineti, poligoni čitaonice, bioskopske dvorane i drugo. Danas se kasarnske prostorijske ukrašavaju umetničkim slikama. U njima postoje radio-prijemnici i televizori. Školski objekti izgrađuju se po zahtevima savremenog procesa nastave imaju moderan nameštaj, uređaj i instalacije za prikazivanje nastavnih i drugih filmova, priključke za audio-vizuelna nastavna sredstva i slično.⁴ Podizanje ovakvih objekata zahteva, naravno, vrlo velika sredstva, pa se često i stare kasarne adaptiraju i dograđuju.

U procesu vojne nastave danas se široko primenjuju raznovrsna nastavna sredstva: od table do kibernetike.⁵ Naročito je važno uočiti da se prevazilazi tradicionalno shvatanje o funkciji nastavnih sredstava. Sve se više primenjuju sredstva aktivnog obučavanja — sredstva rada, a ne posmatranja. Ona postaju oslonac za stvaranje uslova svestrane aktivnosti vaspitanika u nastavnom procesu.

Danas se u svim armijama smatra neophodnim dalje pedagoško i psihološko obrazovanje nastavnika i starešina. Činjenica da se pred savremenom vojnom nastavom nalaze složeni zadaci zahteva visokonaučno organizaciju rada i primenu takvih sredstava i metoda kojima će se postići maksimalni rezultati. To traži od starešina veliku pedagošku kulturu. Svaki starešina mora postati majstor organizacije i izvođenja nastavnog rada. Prema gledištima mnogih pisaca, pedagoško i psihološko obrazovanje starešina nije još zauzelo ono mesto u obrazovnim sadržajima vojnih škola koje zaslužuje.

To je i uslovalo da se sve veća pažnja posvećuje pedagoško-psihološkom obrazovanju starešinskog kadra. U svim školama koje spremaju oficirski podmladak uče se psihologija i pedagogija, a pedagogija se izučava i u drugim školama, aplikacijama i na kursevima. Preduzimaju se raznovrsne mere da se poboljša pedagoško obrazovanje starešina. To se čini putem različitih oblika: tečajeva, kurseva, literature, priručnika i samoobrazovanja starešina u toku službovanja. Poklanja se sve veća pažnja obezbeđivanju psihološko-pedagoške literature za starešine. Sve je veći broj teorijskih radova sa tematikom iz ovog područja. Takvi

---

⁴ U armijama nekih velikih država danas se prave učionice i kabineti sa nišama kao kompleksni nastavni prostori. Izgrađuju se i učionice sa otvorenim i zatvorenim predučionicama, kao i učionice u prirodi.

⁵ Kibernetika se tretira kao nauka o opštim zakonitostima upravljanja i prenošenja informacija mašinom, živim organizmima i njihovim kombinacijama. Njeno polje istraživanja odredio je 1948. g. američki naučnik Norbert Viner.

radovi zauzimaju sve više prostora i u raznim listovima i časopisima. Ilustracije radi navodimo da je opštevojni časopis Ministarstva odbrane SSSR-a, »Военный вестник« za probleme obuke i vaspitanja objavio 1964. godine 85 članaka sa tematikom iz oblasti vaspitanja i obuke, što čini 35 odsto od svih članaka objavljenih u toku godine.

Jedna od najzapaženijih tendencija vojne nastave danas upravo je permanentno, iz godine u godinu, proširivanje programa nastave za vojne škole i trupnu obuku. Krug znanja, navika i veština kojima treba da ovladaju pripadnici savremene vojne sile širi se takvim tempom da se sve oštrije ispoljava protivrečnost »vremena je sve manje, a zahteva sve više«. Smatra se da se taj problem može rešavati jedino racionalizacijom i osavremenjivanjem nastavnog rada. Sam proces racionalizacije, ističu mnogi autori, počiva danas na: stepenu progressa vojne misli, kvalitetima i spremi starešina, pedagoškoj kulturi onih koji organizuju i izvode nastavni rad, izboru najpogodnijih nastavnih metoda i najsavremenijih nastavnih sredstava i materijalnoj bazi nastavnog rada.

Sama suština vojne nastave, ispoljena u tendenciji šireg razvijanja vojnike ličnosti, borbe za novog vojnika, nametnula je i problem sadržaja vojnog obrazovanja uopšte. Porastao je značaj visokog nivoa uopšte, stručnovojne, političke i vojnotehničke spremne. Vojna nastava danas, bez obzira na određene razlike i klasna ograničenja u pojedinim zemljama, sadrži: opštevojno i stručno obrazovanje, tehničko obrazovanje, fizičko obrazovanje i moralno-političko vaspitanje. Ovi zadaci se različito formulišu, ali suština ostaje ista.

Prema sadržaju, vojno obrazovanje se danas deli na opšte i vojno-profesionalno — stručno. Savremeni razvitak vojne tehnike smanjuje razliku između ova dva dela obrazovanja. Osnovni je zadatak vojnog obrazovanja da se steknu spoznaje o zakonitostima koje vladaju u borbenom ambijentu, da se osvoje ona znanja, navike i veštine koji će im biti potrebni za izvršavanje borbenih zadataka i »osiguranje pobeđe«. Bitnom komponentom vojnog obrazovanja smatra se borbeno obuka. To je obrazovno-vaspitni proces u kojem se taktičkim uvežbavanjem, kao i ostalim oblicima rada, planski i sistematski utiče na prirodu čoveka, njegovu fizičku i psihičku stranu. Borbeno obuka, ističe se, bitan je preduslov izgrađivanja svestrano vojno obrazovane ličnosti. Karakteristično je istaći da se za neposredne zadatke borbeno obuke ističu: vaspitanje funkcija koje se imaju ispoljavati u razvijanju moralno-vojnih i karakternih osobina čoveka u borbi; obrazovanje funkcija koje se imaju ispoljavati u majstorskom eksploatiranju znanja, iskustava, veština i navika za izvršavanje vojnih zadataka u miru i ratu. Tako se smatra da borbeno-taktičko obrazovanje ima fundamentalnu funkciju s obzirom na njegov kompleksan uticaj na čoveka.

Praktična nastava. Smatra se da je realizacija obrazovnih i vaspitnih ciljeva borbenog obučavanja mogućna jedino sistematskim, didaktički dobro vođenim vežbanjem. Otuda borbeno obuka u savremenim armijama nosi pretežno obeležje vežbanja, a kod vojnika je upravo maksimalnim delom praktična nastava.

U taktičkoj obuci mladih starešina usredsređuje se osnovna pažnja i na sticanje sposobnosti vođenja dinamičnih, visokomanevarskih napa-

dnih dejstava manjih jedinica, razvijanje majstorstva za vođenje protivnika u »neprijatnu« borbenu situaciju, nalaženje slabosti i pukotina u njegovom borbenom poretku i efikasno korišćenje rezultata dejstva raketnog i nuklearnog oružja. Sve se više obraća pažnja upućivanju mladog starešine na probleme rukovođenja jedinicama uz primenu oružja za masovno uništavanje, razvijanju sposobnosti prevladavanja velikih psihičkih i fizičkih opterećenja, sticanju praktičnih znanja iz kolektivne odbrane od raketno-nuklearnog oružja i brzom samostalnom snalaženju pri naglim promenama situacije. U celini uzevši, tendencija taktičkog obrazovanja je da se usvoje znanja, navike, privike i veštine koje omogućavaju svakom vojnom licu da do potrebnog stepena ovlada vojnom naukom i ratnom tehnikom, a istovremeno da se razvije i stekne razne navike i sposobnosti u oblasti taktičkih znanja i veština. Sticanjem ovih znanja, umenja i veština izgrađuju se umne i fizičke sposobnosti čoveka. Taktičko obrazovanje čini bitnu komponentu opštevojnog obrazovanja. Celokupni nastavni sadržaj opštevojnog obrazovanja savremene vojne nastave, pre svega, karakteriše se time što se najpunije zahteva podvođenje svih obrazovnih zadataka potrebama davanja one sume savremenih vojnih znanja koja je neophodna za izvršenje borbenih zadataka. Tako celokupna nastava građa doprinosi pre svega formiranju opštevojnih vrednosti vaspitanika. Smatra se da samo dobra taktička nastava može podizati sve vrednosti svestrano izgrađene vojničke ličnosti.

Sve to zahteva da se u prvi plan nastavnih zadataka opštevojnog obrazovanja stave i izučavaju vojne nauke i veštine. Ali u strukturi vojnog obrazovanja danas ne samo što ima mesta, već je neophodno zagarantovati i one druge komponente čiji je cilj uzdizanje širih područja ličnosti u razvijanju znanja, umenja i veština upotrebe savremene ratne tehnike i oružja. »U savremenim uslovima, borbenom delatnošću mogu upravljati jedino odlučne, pune inicijative i svestrano obrazovane starešine koje odlično poznaju komplikovana tehnička borbeno sredstva.«⁶ Svako savremenoj armiji potrebni su takvi vojnici i starešine koji će posedovati mnoge veštine rukovanja složenim tehničkim mašinama, uređajima, sistemima i oružjem. Potrebu za tehničkim obrazovanjem ističe i sam proces brze tehnicizacije oružane sile. Pored vojne nastave, u svim armijama postoje i oblici rada koji su usmereni na tehničko obrazovanje svih pripadnika. Tu su razne aktivnosti u oficirskim domovima, vojničkim klubovima i organizovanje mnogih seminara, tečajeva, kružoka, sekcija i tehničkih kurseva. U tehničkom obrazovanju posebnu funkciju imaju aplikacije.

Kad se govori o ostvarivanju tehničkog obrazovanja pripadnika armije preko vojne nastave, ne može se zanemariti i činjenica da se i kroz taktičku obuku ovladava mnogim činionicima i zakonitostima na kojima počiva tehničko obrazovanje.

Fizičko obrazovanje takođe zauzima vrlo važno mesto u savremenoj vojnoj nastavi. Posvećuje mu se velika pažnja u nastavi i vojnika i starešina. Njemu se poklanja puna pažnja i kroz taktičko i tehničko obrazovanje, a naročito preko raznovrsnih borbenih vežbi, strojeva i

⁶ Časopis *Vojsk ludove* br. 4/1964.

drugih zanimanja, marševa, logorovanja i slično. Utvrđeni fiskulturni normativi veoma su važni za obuku i u nekim akcijama su veoma visoke vrednosti. Tako, na primer, u Sovjetskoj armiji svaki vojnik se mora fizički osposobiti da pretrči 3.000 metara po ispresecanom zemljištu za 13 minuta, prepliva 100 metara za 160 sekundi, pređe 10 km pod punom ratnom opremom za 70 minuta (ovo za streljačke, izviđačke, jedinice veze i desantne jedinice). Svaki vojnik treba da se obuči da u određenom vremenu može iskopati sve profile streljačkih zaklona na tri razna terena, a svaki artiljerac, tenkist i pripadnik minobacačkih jedinica da bude sposoban da podigne sa zemlje u visinu glave 32 kg najmanje 10 puta uzastopno, u intervalu od 3 sekunda itd.

Na prvi pogled čini se da je najteže navesti zajedničke karakteristike vojne nastave u oblasti moralno-političkog i ideološkog vaspitanja. Međutim, i ovde se mogu naći određeni elementi koji predstavljaju opšte pojave savremenog vojno-političkog obrazovanja.

Pre svega, od interesa je istaći jednu koliko tradicionalnu toliko i danas opštevažecu tezu u kapitalističkim armijama da je vojska »neutralna« i »vanpolitička« ustanova društva. U svim socijalističkim armijama, naprotiv, ističe se njena puna angažovanost i političnost. No, sve u svemu, stoji činjenica da se nikada ranije u armijama nije poklanjalo toliko pažnje političkom vaspitanju pripadnika oružane sile kao što je to slučaj danas. Na ovim pitanjima rađe danas ne samo oficiri i organi određeni za to, već i mnogi stručnjaci i ustanove. To je naročito slučaj u armijama vodećih kapitalističkih zemalja.⁷

Svakako da je ovo vaspitanje u armijama Zapada, klasno-kapitalističko iako mu se pripisuje »nadklasno« obeležje.

Ako bismo želeli da damo kratku opštu ocenu idejno-političkog i moralnog vaspitanja u armijama Zapada, morali bismo pre svega istaći: naglašavanje tekovina buržoaske demokratije, religioznost i razvijanje mržnje prema socijalizmu. Sasvim je jasno da je ova nastava naročito klasno uslovljena i ograničena. Uostalom, od političke nastave u kapitalističkim armijama, nešto drugo se ne može ni očekivati.

Međutim, ova nastava je veoma napredovala u intenzitetu, formama, oblicima i masovnoj upotrebi najsavremenijih sredstava za formiranje pogleda, stavova, ubeđenja i motiva: film, televizija, radio, umetnička literatura, propoved sveštenika, razgovor, sistem stimulisanja itd. Postoje, i to se ne krije, izvanredno velike teškoće u političkoj obradi ljudstva. Međutim, uspeh se ipak postiže.

U socijalističkim armijama se ističe da je politička i moralna priprema jedan od najvažnijih puteva formiranja vojnika kao visoko svesnog branioca socijalizma. Celokupni obrazovni sadržaj i vaspitni sistem upravo su usmereni ka izgrađivanju komunističkog morala koji je najpunija manifestacija svestrano razvijene ličnosti — novog oslobode-

---

⁷ Prema izjavi senatora Harija Berda (Harry Burd) od 1950. godine samo u Ministarstvu odbrane SAD su u političkom aparatu bila zaposlena 3.022 lica, dok je list *Čikago tribjun* pisao da je zaposleno 4.200 lica. U američkoj armiji postoje tri mreže izgrađene od vrha do dna za izvođenje moralno-političkog rada: za informisanje, za psihološki rat, za versku službu. Postoje mnogobrojni aparati i u drugim armijama. No, to je samo potvrda značaja moralno-političkog faktora u pripremi savremene oružane sile.

nog čoveka. Političko i moralno vaspitanje pripadnika armija socijalističkih zemalja zasniva se na uzdizanju političke svesti i razgaranju socijalističkog patriotizma, privrženosti miru i progresu čovečanstva, kao i na podizanju onih vojničkih vrlina i osobina koje su neophodne savremenom vojniku.

Dakle, politička nastava u savremenim armijama, iako često različita sadržajima, putevima i sredstvima, u krajnjem ima za cilj da vojnička masa prihvati suštinu vojnog dela i shvati svet u kome živi, naravno, onako kako to odgovara interesima vladajuće klase, grubo uzevši — interesima dva svetska društvena sistema. Ova nastava teži da kod ljudi razvije određene crte karaktera (volje, navike i ideale), tj. one osobine, shvatanja, predstave i poimanja koji uslovljavaju kod vojnika željeno klasno i društveno ponašanje.

ISTRAŽIVANJA U OBLASTI VOJNE NASTAVE

Stvaranje uslova za istraživanja nastavnog rada jedna je od najbitnijih i svakako najznačajnijih karakteristika savremene vojne nastave. U svim armijama ovaj rad dobija sve šire razmere, naročito u armijama velikih država, što proizlazi iz sve veće i izvanredne uloge nastavne teorije za racionalizaciju složenog nastavnog rada. Danas se već može govoriti o tome da je u mnogim armijama teorijski označen put u rešavanju niza krupnih nastavnih problema. Pa ipak, zapaža se i činjenica da u tom sistemu ima ne malo onoga što predstavlja kompromis između naučnog i nenaučnog, između raznih shvatanja i tendencija koje se ispoljavaju u praksi.

Pred starešinski kadar postavlja se zadatak razvijanja još šireg naučnoistraživačkog rada⁸ radi bolje pripreme ličnog sastava za vođenje savremene borbe, racionalnog korišćenja borbene tehnike i oruđa i usavršavanja metodike obuke i vaspitanja. U ispunjavanju tih zadataka organizuju se čitav sistem istraživačke aktivnosti, počev od vrhovnih organa rukovođenja oružanom silom, posebnih ustanova, pa do angažovanja civilnih naučnih ustanova i stvaranja naučnih timova u komandama, školama i jedinicama. Na ovom polju naročito su zapaženi naponi SSSR-a i SAD. Iz ove oblasti rade se već i kandidatske disertacije. Čak se organizuju vojnonaučna društva na najširoj bazi dobrovoljnog angažovanja starešina. U Sovjetskoj armiji organizuju se i vojnonaučna društva još kod pitomaca da bi se razvile stvaralačke misli budućih oficira.

Publikuju se raznovrsni nastavno-teorijski materijali koji često odražavaju dosta visok nivo uzdizanja i uopštavanja prakse vojne nastave u pojedinim armijama. Takvih, studioznih i na visokom nivou razrađenih problema nastavnog rada ima mnogo naročito u vojnoj publicistici, u nastavnim dokumentima, priručnicima, direktivama, smernicama i uputstvima za nastavu. To je dovelo da se sve dublje, organizovanje i sa više naučnog kriterija probija teorija vojne nastave i podigne racionalnost vojnog obrazovanja.

⁸ O naučnoistraživačkom radu u Sovjetskoj armiji raspravljao je i CK KP SSSR na julskom plenumu 1960. godine.

Brizljivo ispitivanje i analiza raznih nastavnih dokumenata, studija, udžbenika i naročito mnogih publikacija objavljenih u vojnoj štampi pružaju mogućnost da se uoče i upoznaju bogati izvori mnogih vrednih teorijskih i praktičnih dostignuća u zasnivanju vojne nastave, napredovanju organizacije nastavnog procesa i sve efikasnijoj primeni različitih nastavnih metoda, sredstava, formi i sadržaja vojnog obrazovanja. Brz razvoj posleratne pedagoške, didaktičke i andragoške misli u svetu i sve intenzivnija sociološka i psihološka istraživanja, posredno i neposredno imaju uticaja i na napredovanje teorije i prakse vojne nastave.

Obuka vojnika i vojno obrazovanje starešina su centralna pitanja istraživanja u mnogim armijama. Vrš se intenzivni naponi na racionalizaciji obuke u trupi, u centrima za obučavanje, u vojnim školama. Posebna pažnja se pridaje obuci i formiranju pojedinaca i najmanjih jedinica.

Vrš se organizovani naponi na području istraživanja bitnih oblasti nastave: osnovne obuke, obrazovanja starešina, nastave po vidovima, rodovima i službama, a unutar ovih po specijalnostima i područjima. Suština procesa vojnog obučavanja je jedna od osnovnih preokupacija vojnodidaktičke misli i istraživačkih napora u pojedinim armijama. Naročito su zapažene analize sistema organizacije obuke, odnosa vojne nastave prema stvarnosti borbe i zahteva savremenog rata. Pokušava se odgovoriti na pitanja — kako organizovati nastavu da bi se zagarantovao maksimum realnih znanja i kako savremena borba utiče na organizaciju vojnog obrazovanja; proučavaju se principi na kojima se zasniva celokupan proces vojnog obučavanja; analiziraju se sredstva nastave, njihov izbor i primena; osvetljavaju se činioци borbenog adaptiranja, putevi, metode i sredstva obučavanja u cilju približavanja nastave borbenom ambijentu i zahtevima savremene borbe.

Korisnost nastave. U većini savremenih armija postoji tendencija da se vrednost nastavnog sadržaja određuje, pre svega, po tome koliko je nastavna građa korisna i prihvatljiva za savremeni rat. Pored svih napora i dosadašnjih istraživanja, i dalje se neprestano nameće problem »viška zahteva« (Mehrarbietung). Ali, to je najčešće toliko da ga je nemoguće savladati i uz najpunije naprezanje snaga. Zato se vrše naponi za utvrđivanje mogućnosti naprezanja, realnog odmeravanja »doze« zahteva pod najpovoljnijim okolnostima organizacije obrazovnog procesa. To uslovljava da se često raspravlja o tome šta se sve mora izdvojiti iz celokupnog vojnog dela za nastavne sadržaje vojnika i starešina, za programe obuke raznih stepena po rodovima i vidovima, za određene škole itd. Pored temeljne borbeno obuke vojnika, ističu se i zahtevi neophodnog davanja odgovarajućih obrazovnih sadržaja preko kojih se obezbeđuje realizacija ciljeva fizičke obuke, dobro poznavanje, čuvanje i rukovanje oružjem i tehnikom i političko vaspitanje.

Vredno je zapaziti da se sve više istražuju i problemi struktuiranja nastave. Insistira se na poštovanje elementarnih nastavnih pravila: ne prelaziti na novo dok nije usvojeno prethodno; ići od konkretnog i lak-

šeg ka težem i složenijem i postepeno proširivati taktička znanja, ume-
nja, i veštine. Svako novo vežbanje mora proizlaziti iz prethodnog.
Završne vežbe — obnavljanje, u stvari su kompleksno proveravanje
uvežbanosti svakog pojedinca iz svih područja obuke.

Sve se više istražuje struktuiranje nastave specijalista. Zapaženi su
i naponi naučnog zasnivanja asimilacije nastavnog sadržaja pomoću
čula i uopšte psihološkog zasnivanja obuke. U britanskoj armiji borbena
obuka vojnika uglavnom se zasniva na logorskoj obuci gde uvežbavanje
pojediniaca dolazi do najpunijeg izražaja. U armiji SAD, posle svestra-
nog istraživanja, ustaljena je praksa izvođenja nastave po sistemu kom-
pleksnih nastavnih centara, u kojima se nastavni proces organizuje po-
deljeno po izdvojenim organskim sadržajima postupnog savlađivanja
građe. U centrima se organizuju najbolji uslovi i tamo se koncentrišu
najbolji stručnjaci.

Istražuju se i problemi grupne aktivnosti i sadejstva vojnika na
bojištu. Naročita se pažnja poklanja pitanjima kako obučiti aktivnog,
inicijativnog i samostalnog vojnika. Od 1956. godine, u italijanskoj vojsci
uveđena je sistematska prethodna studija radi klasifikacije predpreme
vaspitanika. Inicijativa ovih istraživanja potekla je od Vojne akademije.
Ova metoda pokazala je dobre rezultate i u drugim armijama. Organi-
zacija prethodne studije sastoji se u tome da se kod vaspitanika otkriju
ranije stečena znanja, umenja, navike, ideje i predstave o materiji koja
će biti izučavana u toku nastave. U Vojnoj akademiji italijanske vojske,
za prethodnu studiju daje se stotinu radnih dana. Ispitivanje pred-
spreme vrši se individualno i grupno na obilju nastavnih materijala i
pomoćnih učila. Za ovaj rad angažuju se mnogobrojni stručni kadrovi
(nastavnici, instruktori, pomoćnici instruktora i pitomci starijih klasa).
Koriste se najsavremenija sredstva: oružje, sprave, aparati, municija,
didaktički testovi, trenerski sistemi i uređaji i didaktičke aplikacije svih
vrsta.

O problemu »kako obučavati« intenzivno se raspravlja u svim
armijama i na svim nivoima. Ovo pitanje neprekidno zaokuplja pažnju
vojnih pisaca i praktičara. Napori ne ostaju bez rezultata. Istraživanja
se sve više sistematizuju. Izračuju se standardna nastavna sredstva i
uputstva za izvođenje nastave. U Sovjetskoj armiji razvijen je čitav
sistem i pokret borbe za racionalizaciju nastave. Standardnim i racio-
nalnim rešenjima želi se olakšati nastavnicima i starešinama rad na or-
ganizovanju nastave i vođenju nastavnog procesa. Divizijski general
poljske armije Dušinski kaže da je ovaj problem »većito živ i aktuelan«. Međutim, ovo je izazvalo u nekim slučajevima pojavu rutinerstva i ša-
blonizma u izvođenju obuke, pa se sve češće raspravlja o tome kako
otkloniti ono što vodi stvaranju »štetnih sveobuhvatnih šablona«.

Sve se više raspravlja o potrebi da starešinski sastav duboko shvati
suštinske promene »koje se dešavaju u teoriji ratne veštine, kako bi
blagovremeno pronašao nove načine i metode obučavanja i vaspitavanja
potčinjenih i usavršavanja postojećih metoda i methodskih postupaka«
(pukovnik Mališko).

Ima pokušaja originalnog klasificiranja, principa i metoda nastave. Tako, na primer, jedan italijanski autor sve nastavne metode deli na verbalne, aktivne, pozitivne i interogativne. U jednom američkom priručniku za taktičku obuku pešadije, metode se klasificiraju na konkurent-metodu, koji se sastoji u tome da se sve ili više stvari odvojeno uče i uvežbavaju, i metodu integracije, koji omogućava da se dve ili više stvari zajedno uvežbaju »kako bi se zajedno isprobavala upotreba različitog oružja, opreme, sredstava i saradnje«.

Istražuje se teorijska osnova sadržaja i organizacije osnovnog, višeg i visokog vojnog obrazovanja. Unapređuju se raznovrsni oblici obrazovne aktivnosti da bi se svaki odrasli građanin obuhvatio elementarnom vojnom obukom (Švedska, Kuba, Izrael, Švajcarska itd.). U nekim zemljama radi se na pripremi organizaciono-tehničke i nastavne baze za obuku celokupnog stanovništva za zaštitu od ABH-sredstava.

Sve se više naglašava misao da je središte problema obuke — čovek. Istražuju se elementi celishodnog motivisanja vojnika u nastavi. Analiziraju se metodički postupci i njihova vrednost u obuci: otkrivanja, vođenja, rešavanja problema, takmičenja, treniranja i slično. Istražuju se oblici ocenjivanja i provere uspeha u nastavi. U nekim armijama razrađuju se metodička uputstva za obuku komandosa, diverzanata, gerilaca, antigerilaca i drugo.

Nije mali broj studija i razmatranja i u oblasti drugih nastavnih i vaspitnih problema kao što su: organizacija i rukovođenje stručnom obukom, kontrola, pomoć i nadzor u obuci; dnevni, nedeljni mesečni i godišnji planovi rada; obuka i pedagoško obrazovanje starešina i nastavnog osoblja; metodika trupnog informisanja, moralno-političkog vaspitanja itd.

Danas već postoji obilje metodičkih priručnika u kojima su date ne samo smernice za nastavni rad, nego su često do detalja razrađeni planovi, planiranje pripreme, rukovođenje i izvođenje obuke. U vojnoj štampi se često ističe misao da se sve to mora regulisati i da se ne sme »prepuštati subjektivnom tumačenju i proizvoljnim rešenjima pojedinih starešina.«

U svim armijama se manje ili više raspravlja o problemu odnosa između opšteg i specijalnog vojnostručno obrazovanja. Mišljenja su podeljena. Jedni zastupaju tezu da bi se došlo u iskušenje ako bismo zanemarivali opštevojno obrazovanje i u nastavi se »zatvarali u domen pojedinih specijalnosti vojnog poziva...« »Takva nastava, kažu oni, mogla bi se pohvaliti da je bliska životu, ali sve što je bitno upravo sve što savremeni rat zahteva bilo bi promašeno.«

Nasuprot prvima, drugi misle da je »siguran osnov i bezuvetan preduslov da će svaki vojnik moći da se snađe u ratnoj situaciji samo ako je dobar specijalist.« Oni smatraju, s obzirom na kratkoću vremena, da za nastavne sadržaje treba uzimati samo »najnužnije«.

U nekim armijama (SSSR, Poljska) naročito su zapažene analize u oblasti vojne organizacije i vojnog režima; društvene komponente vojne nastave, gnoseološke osnove procesa vojnog obrazovanja preko nastave

i slično. Klasificiraju se izvori saznanja o vojnoj nastavi, analiziraju se vaspitno-obrazovna sredstva i komponente ratnog adaptiranja preko obuke.

Društveno-ekonomska struktura, karakter pojedinih armija, stratejske i doktrinarne koncepcije i posebne karakteristike vojnog sistema utiskuju snažan pečat u karakter, suštinu i osobenost vojnog istraživanja. Takođe se zapaža da opšti razvoj vojne misli u pojedinim zemljama i složenost zadataka na planu pripremanja za budući rat uslovljavaju saznanja sistematizacije i potrebe uopštavanja iskustava prakse kao i kritičkog korišćenja dostignuća drugih.

Zapaženo je raspravljanje didaktičkih teoretičara o problemu pune aktivnosti vaspitanika u sticanju vojnog obrazovanja. Bez obzira na to da li se radi o obuci vojnika ili starešina, kritikuju se tradicionalni postupci vođenja nastavnog procesa. Zahteva se i vrše se istraživanja da se nastavni rad tako vodi da se obezbede uslovi najpunijeg i svestranog angažovanja vaspitanika u nastavnom procesu i to tako da nauče »misliti, rešavati probleme, samostalno rasuđivati, jer to je najvažnije«.

Poslednjih nekoliko godina, u vojnoj štampi i periodikama nekih zemalja (SAD, SSSR) sve se češće raspravlja i piše o izvođenju nastave upotrebom kibernetike. O primeni kibernetike u vaspitno-obrazovnom procesu, u svetu se danas dosta diskutuje iako su u ovoj oblasti učinjeni tek početni prodori. Još se nije odmaklo od faze ispitivanja, čak ni u armijama najrazvijenijih zemalja. Svakako, ono što je najvrednije pažnje, to su naponi koji se vrše da bi se neslućene mogućnosti elektronike i uopšte kibernetike iskoristile za potrebe vojne nastave. Ima pisaca koji proriču veliku budućnost kibernetici u vojnoj nastavi. »Postojeći nastavni proces, njegova uobičajena struktura, ne omogućuje, zbog pomanjkanja vremena, dublje i potpunije usvajanje nastavne građe. Trajanje školovanja pitomaca dostiglo je maksimalne granice i ne dolazi u obzir, bar za sada, dalje produžavanje. Postavlja se pitanje gde je izlaz iz takve situacije? Izlaz očigledno treba tražiti u pronalaženju i primeni novih efikasnih načina obučavanja«, kaže sovjetski pukovnik E. Krasnjin.⁹

Pukovnik Krasnjin i mnogi drugi smatraju da je jedno od rešenja primena kibernetike u nastavnom radu. Inače, sve je više vojnih pisaca koji smatraju da je intenzivna upotreba tehničkih sredstava uslov za poboljšavanje nastave. Oni tvrde da ova sredstva pružaju kompletnija i preciznija obaveštenja o fizičavanim fenomenima, daju nastavi konkretnije karakteristike i omogućavaju da se upoznaju dokumenti i materijali koji su inače teško pristupačni tradicionalnim sredstvima nastave, povećavaju efikasnost nastave i ubrzavaju asimilaciju i memorizaciju nastavne građe, a uz to i obezbeđuju punije zadovoljavanje radoznalosti i razvijanje interesa za rad.

Iako su saznanja o funkciji kibernetike u vojnoj nastavi još skromna, sigurno je da će ona dobiti svoje mesto u organizaciji nastavnog

⁹ List *Красная звезда* od 2. XI 1963.

procesa. Opravdana je hipoteza da će kibernetika umnogome evolucionisati i vojnu nastavu i pružiti nove mogućnosti u vojnom obrazovanju. Ipak, do sada niko nije doveo u sumnju staru pedagošku istinu da je vaspitni uticaj nastave najjače ispoljen neposrednim kontaktom nastavnika i vaspitanika. No, sigurno je da su savremena tehnička sredstva pretpostavka osavremenjivanja nastavnog rada.

Pukovnik

Vuko MIHAILOVIĆ

IZVORI:

Tekst je raden na podacima prikupljenim iz citiranih izvora, kao i na onim objavljenim u raznim drugim vojnim i poluvojnim publikacijama. Naročito su korišćeni:

— *Nastavni priručnici armije SAD — Field Manual and Army Regulations, Tables of equipment (T/A, T/E, FM, AR).*

Pravila službe Bundesvera (ZDV) — 3/1, 11/1, 102/1, 3/2, 102/2, 3/11, 3/13, 3/100, 10/5, 44/10.

— UNESKO: *Nouvelles methodes et techniques d'education*, 1963.

— Oberst W. Ebeling: *Ausbildungspraxis Für den Offizieren*, Dernstat, 1960.

— Charles Gibrin: *Atomique secours*, Paris, 1954.

— *Izabrana poglavlja vojne psihologije*, Beograd, 1962.

— N. V., Eronin: *Borbena dejstva noću*, VI MO SSSR, 1959.

— Karl Von Schoenau: *Kleine Truppenpsychologie*, Bazel, 1958.

— *Problemi vaspitanja i obuke* sl. 3 i 12.

— Razni vojni časopisi i listovi: *Military Review, Combat Forces, Infantry, Armor, Army (SAD), Przegląd wojsk ladowych Wojsk ludowe* (Poljska), *Военный вестник, Танкист, Артиллерийский журнал, Военный связист* (СССР). *Der Deutsche Soldat, Wehrkunde* (SR Nemačka), *Rivista Militare, Revue militaire d'information, Vojno delo, Vojni glasnik* i list *Narodna armija*.